

Dr. FRITZ SANDER: DAS PROBLEM DER DEMOKRATIE. Rohrer, Brno, 1934.

Kniha pražského německého státovědce F. Sandera o problémech demokracie se zabývá ve třech obsáhlých kapitolách theoretickým rozбором nejzákladnějších ideologických dogmat (nebo jak autor říká, axiomat) demokracie a připojuje k nim jako čtvrtou kapitolu vlastní autorovy návrhy na vhodné reformy dnešní (naší) parlamentní republiky, které mají jaksi logicky vyplynout z předchozích theoretických úvah. Poslední kapitola, jejíž části otiskoval autor v některých revuích a denních listech ještě před vydáním knihy, vyvolala značný ohlas a diskusi v českém i německém tisku (autor uvádí na konci knihy bibliografii této diskuse).

Nás však bude především zajímat významnější theoretická část Sanderova spisu, která je charakteristickým příspěvkem k dnešní vědecké diskusi o demokracii. Kdežto před válkou (Ostrogorský, Michels a j.) a v prvních letech poválečných spatřovala se t. zv. krise demokracie ve vadnosti některých jejích skutečně existujících institucí (parlamentu, politických stran a pod.), doléhá současná kritika demokracie na její podstatné theoretické základy. Také dnešní „obránčí“ demokracie vyzdvihují dnes především přednosti jejích principů proti theoretickým principům jiných režimů (fašistického, sovětského a pod.). Ač mnozí filosoficky založení duchové na obou stranách budou v této principiální diskusi o demokracii spatřovati pokrok proti dřívějším sporům o konkrétní problémy demokracie, nemůžeme se ubrániti výtce jisté neplodnosti tohoto filosofování o demokracii, které v žádném případě nemůže nahraditi důkladný empirický rozbor skutečné dnešní demokracie. Takový rozbor může ovšem podat jedině objektivní a empirický sociolog, nikoliv filosof či právník, zvyklý myslet jedině v abstraktních dogmatech své disciplíny. Diskuse theoretiků ústavního práva (C. Schmitt, Kelsen, Sander a j.) a filosofů (zejména u nás Rádl, J. L. Fischer, Josef Fischer a j.) může sice přispěti k přesnějšímu ujasnění některých základních pojmů, spjatých s demokratickou ideologií, nikdy však nenahradí empiricky důkladně fundovanou analýsu demokratické skutečnosti. V tomto směru jest nesporně dáti přednost důkladně dokumentovaným a o bohaté zkušenosti opřeným dílům západoevropských myslitelů o demokracii, zejména některých Anglosasů (Bryce, Merriam, Finer a j.). Krátce řečeno, o demokracii nestačí pouze uvažovat, nýbrž v dnešním stadiu realizace demokratické ideologie je nutno především tu skutečnou dnešní demokracii, nebo spíše demokracie, dobře znát a znát také příčiny určitých jevů s realizováním demokracie spjatých. Jedině na cestě objektivní a empirické analýsy sociologické se můžeme vyhnout nebezpečí politického zaujetí, ať již pro či proti demokracii. Také pro politickou praxi mají empirické poznatky zcela nestranných vědců o fungování jednotlivých demokratických institucí daleko větší význam, než ony spekulativní úvahy. Nikdy snad od dob svého vzniku nebyla tak často citována Rousseauova paradoxní knížka filosofických úvah „O smlouvě společenské“, jako právě dnes. Není to snad trochu málo v roce 1934, kdy již o realizaci demokracie musíme vědět daleko více než onen starý ženevský romantik? Politika přece nezná zákoníků; vždyť ani dnešní skutečnosti Sovětského svazu nemůžeme analyzovat jedině sub specie Marxových doktrin, ač v Rusku Marx znamená daleko více než Rousseau v demokraciích.

Přistupujeme-li nyní se všemi těmito výhradami, adresovanými spíše všeobecně autorům tak četných „principiálních“ pojednání o demokracii než speciálně prof. Sanderovi, k jeho dílu o problémech demokracie, musíme přece přiznat, že Sander, důsledný

až do nejmenších detailů ve své přísné logice, přispívá značnou měrou k žádoucímu vyjasnění nezákladnějších pojmů demokratické ideologie. Zejména je v tomto směru třeba podtrhnout přednosti Sanderova přesného rozlišení demokracie od liberalismu. Na nedávném filosofickém kongresu v Praze jsme viděli, jak se na tento rozdíl často dnes zapomíná a demokracie se napařád zaměňuje s liberalismem. Proto se na příklad svoboda individua stále vydává za „vymoženost“ demokracie, ač jde o ideu liberalistickou, uskutečnitelnou i v jiné vládní formě (na př. v konstituční monarchii). Sander ve své knize (na str. 80 a n.) uvádí jasně vedle sebe, respektive proti sobě axiomata liberalismu a axiomata demokratismu a ukazuje, jak tato axiomata jsou podstatně různá a teprve praktický politický život (současné uskutečňování demokratických i liberalistických ideologií) je svádí do jedné bojovné fronty. Kdežto liberalistické ideologii jde především o zaručení základních svobod individua proti každé státní moci, tedy i demokratické, demokratická ideologie staví do popředí svobodu státního celku občanů, která jsouc opřena o ideologii rovnosti vede nutně k zdůraznění naprosté svrchovanosti lidu. Tato demokratická svrchovanost lidu, která by ideálně mohla být naplněna jedině za předpokladu fiktivní „obecné vůle“, jak ji konstruoval Rousseau, mění se v demokratické praxi ve svrchovanou, t. j. ničím neomezenou a neomezitelnou nadvládu „většiny“ nad všemi menšinami. Dokazuje-li pak Sander, že požadavek ochrany menšin vyrůstá z liberalistické, nikoliv demokratické ideologie, lze říci, že má logicky zcela pravdu, ač v sociální skutečnosti samé, jak ostatně sám správně přiznává, bylo by těžko oba tyto ideologické proudy přesně rozlišit: vzpomeňme jen, jak po světové válce byla demokratická ideologie národního sebeurčení těsně spjata s onou liberalistickou ideou ochrany menšin. Sander vzal za základ svých úvah o demokracii Rousseaua a nemohl proto postřehnout podstatný rozdíl v chápání demokracie u národů střední Evropy (a z části i ve Francii) a u národů staré demokracie západoevroské, severské a americké, ovlivněných klasickým liberalismem a tradicemi reformace a puritanismu. Politické ideologie nelze totiž, podle našeho názoru, vykládat tak jednoduše logicky jako vykládají právníci zákony. V politice, jak již řečeno, žádné zákonné normy (jimž se jen zdánlivě podobají programy stran) neplatí. Ideologie jsou v praktické politice ustavičně přetvářeny taktickými a jinými vlivy politické praxe. Ideologie jsou v politice spíše prostředkem legitimování určitého jednání, než skutečným vyznáním víry či platným zákoníkem.

Sander, podobně jako většina ostatních německých theoretiků demokracie, vychází při svých úvahách z politicky pojatého pojmu „Nation“, jehož logickému rozboru věnuje až příliš mnoho místa v první kapitole své knihy. Znamená mu proto demokracie především absolutní svrchovanost národního celku. Z toho pak plyne absolutistické pojetí vládní moci (podle Rousseaua) a zároveň absolutistická, nikoliv relativistická, povaha demokratického světového názoru, což Sander s úspěchem dokazuje zejména proti opačné teorii Kelsenově. Zbytečně rozsáhlé a přímo únavné logické výklady věnuje dokazování obecně známé pravdy, že nejen vůle národního celku, nýbrž i vůle většiny národa je pouhou ideologickou fikcí. Autorovo rozlišování čtyř druhů demokracie podle různosti logicky možných vztahů mezi většinou a menšinou nemůžeme opět pokládat za nic jiného, než za typické „štípání pojmů“, které s demokratickou skutečností, jak ostatně autor stále přiznává, nemá ničeho společného. Daleko cennější jsou ony partie Sanderovy knihy, které konfrontují abstraktní demokratická dogmata s dnešní demokratickou skutečností, čili s „realitou parlamentní republiky“. Škoda, že

autor nevěnoval více místa svému pronikavému rozboru dnešního stranictví, jehož typické vlastnosti (byrokratičnost stranického aparátu, závislost na financích a pod.) jen letmo zachycuje. Velmi zajímavý a originální je Sanderův postřeh tam, kde ukazuje, že dnešní náš systém přísně vázaných kandidátních listin je vlastně kompromisem mezi volbou stran (vázaností voliče) a volbou osob, neboť také strany jsou, alespoň pro jedno volební období, vázány tím, že nemohou do parlamentu či jiných volených sborů vysílati jiné delegáty, než kteří byli při volbách zvoleni. Sander také, věren své logické důslednosti, navrhuje úplné provedení principu vlády stran tím, že by se zavedla volba neosobní — volič by hlasoval jen pro určitou stranu, aniž by znal jména kandidátů — a strany by delegovaly do jednotlivých sborů podle potřeby různé delegáty. Jisto je, že by tímto způsobem — který by ovšem vládu stran jen ještě upevnil — mohla být zajištěna přece jen větší míra odbornosti jednání, neboť by si vedení strany mohlo mezi svými příslušníky vybrat vždy nejvhodnější osoby s ohledem na projednávané otázky. Nelze ovšem při tom neviděti i mnohá nebezpečí, jako jest zejména nedostatek politické kontinuity a možnost ještě většího uplatňování partikulárních zájmů jednotlivců a skupin, než jak je tomu dnes. Z reformních námětů Sanderových můžeme pokládati za nejvýznamnější snahu o odstranění demokratického absolutismu, jehož nebezpečí netkví ani tak v rozsahu moci dnešních politických stran, jako spíše v nedostatku jakékoliv mocenské protiváhy proti této moci. Sander se zde vrací k staré osvědčené koncepci mocenských protivah jako nejlepšího zabezpečení proti absolutismu moci ničím a nikým neomezené. Vytyká právem dnešní parlamentní republika, že je v ní celý státní aparát vybudován toliko jedinou methodou. Naproti tomu omezení svobody jednotlivce přísnou disciplinou stranických aparátů nepokládá Sander, s hlediska důsledně pojaté rousseauovské demokracie za závadné. Je spíše ještě pro větší utužení stranické disciplíny zavedením registrace stran a voličů (při tom ovšem neřeší otázku tajnosti volebního práva!). Navrhuje v podstatě kombinaci systému vlády stran se systémem stavovským.

V celku lze říci, že Sanderova zhuštěná kniha o problémech demokracie přispívá velmi cenným způsobem k naší dnešní demokratické problematice, i když methoda, kterou tak činí, je spíše přejata z logicko-deduktivního právníckého myšlení, než ze zdrojů objektivní a zejména empirické sociologie.

Dr. Mertl.

LUCIEN ROMIER: SI LE CAPITALISME DISPARAISAIT. Libraire Hachette. Paris 1934.

Kapitalismus musí býti za každou cenu a za všech okolností ovládnán určitou morálkou. To je hlavní téma nového díla Luciena Romiera („Si le capitalisme disparaissait“), v němž se vyskytuje celá řada hlubokých a originálních myšlenek. Jsou sice často paradoxální, často popíratelné, ale tím spíše dávají impuls k uvažování o nejvážnějších problémech dnešní doby.

Nedejme se svéstí na scesti tímto slovem „kapitalismus“. Po každé, kdy někdo chtěl dáti přesnou definici tohoto pojmu, dalo se to s určitým předpojatým názorem a jen proto, aby byl kapitalismus buď do nebes vychválen nebo zavržen do horoucích pekel. Kapitalismus je však pouze hospodářský režim přizpůsobený novým způsobům použití kapitálů, režim, který převládal, tu s větší, tu s menší ryzostí, po celé minulé století. Jak praví Romier, „jsou na světě všeobecně platné a panující procesy, kterých se používá k rozvinutí výměnného obchodu prostřednictvím oběhu kapitálů. Ale každý